

ზვიად ცხვედიანი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქუთაისი, საქართველო
zviad.tskhvediani@atsu.edu.ge
<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.61>

სოციოლინგვისტური სიტუაცია საუდის არაბეთში: „თეთრი დიალექტი“

საკვანძო სიტყვები: „თეთრი დიალექტი“, საუდის არაბეთი

შესავალი. თანამედროვე არაბული სამყაროს სოციოლინგვისტური სიტუაციის აღწერა და ანალიზი დიდი ხანია არაბისტ დიალექტოლოგთა და სოციოლინგვისტთა სამეცნიერო ინტერესის სფეროს განეკუთვნება. აღნიშნული გარემოება გამოწვეულია არაბული კონტინუუმისთვის ისტორიულად დამახასიათებელი რთული ენობრივი სიტუაციით, რაც დიგლოსიით კვალიფიცირდება. დიგლოსიის არაბული სპეციფიკა განხილულია არაერთი ავტორის მიერ. მათ საკითხის შესწავლას მრავალი ნაშრომი მიუძღვნეს. აღსანიშნავია, რომ ცნობილი „Arabic Sociolinguistics“-ის¹ ავტორის R. Bassiouney-ის რედაქტორობით ამჟამად ედინბურგის უნივერსიტეტი არაბული სოციოლინგვისტიკის ჟურნალს გამოსცემს.² 2022-ში კემბრიჯის უნივერსიტეტმა გამოსცა წამყვანი დიალექტოლოგების მიერ მომზადებული „Arabic Sociolinguistics“.³ არაბოფონური სამყაროსთვის სპეციფიკურად რთულ დიგლოსიურ ოპოზიციებს ეძღვნება ა. სილაგადისა და ე. ეჯიბადის ნაშრომი - „დიგლოსია: არაბული სპეციფიკა“, რომელიც 2017-ში გამოიცა.⁴

არაბულ სოციოლინგვისტიკაში შექმნილი დიდი მალასა/კორპუსი მოიცავს თანამედროვე საუდის არაბეთის მონაცემებსაც. აღსანიშნავია, რომ საუდის არაბეთის ცენტრალური რაიონის, კასიმის ახალგაზრდების მეტყველება ამ კუთხით საგანგებოდაა შესწავლილი B. Alkhamees-ის სადოქტორო დისერტაციაში „The „White Dialect“ of young Arabic speakers from Qassim (Saudi Arabia)“.⁵ ავტორი წარმოადგენს დისერტაციაში ე. წ. „თეთრ დიალექტად“ კასიმის ახალგაზრდების სხვა რეგიონის წარმოგანლებთან საუბრის / მეტყველების ფორმას (*al-lahġa al-beyda*) განიხილავს (B. Alkhamees), თუმცა მისი განმარტება საუდის არაბეთში გაცილებით უფრო ფართოა. ლინგვისტური თვალსაზრისით, „თეთრი დიალექტი“ არ წარმოადგენს კონკრეტულ რეგიონულ სუბდიალექტს. ის არის საუბრის / მეტყველების ფორმა, რომელიც

¹ Reem Bassiouney. 2009. Arabic Sociolinguistics. Edinburgh University Press

² Journal of Arabic Sociolinguistics. Edinburgh University Press. <https://www.euppublishing.com/loi/arabic>

³ Enam El-Wer, Uri Horesh, Bruno Herin and Rudolf De Jong. 2022. Arabic Sociolinguistics. Cambridge University Press.

⁴ აპოლონ სილაგადე, ნინო ეჯიბადე. 2017. დიგლოსია: არაბული სპეციფიკა. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

⁵ Bushra Alkhamees. 2023. The “white Dialect” of young Arabic speakers from Qassim (Saudi Arabia). Published by LOT (Netherlands Graduate School of Linguistics).

მიმართულია სხვა რეგიონიდან მსმენელის ან მოსაუბრისთვის აზრის ბუნდოვანების თავიდან ასაცილებლად და მეტი სიცხადისათვის.

სოციოლინგვისტური სიტუაცია თანამედროვე საუდის არაბეთში. სოციოლინგვისტული სტიკით დაინტერესება საუდის არაბეთში შედარებით გვიან დაიწყო. 1980-იან და 1990-იან წლებში ამ სახის კვლევებს საუდიელი დოქტორანტები ატარებდნენ ამერიკისა და ბრიტანეთის უნივერსიტეტებში. კვლევები ძირითადად ეყრდ-ნობოდა ლაბოვის ვარიაციულ მიდგომას საუდის არაბეთში სოციოლინგვისტური ცვლადე-ბის, ენობრივი კონტაქტებისა და ცვლილების შესასწავლად.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ცალკეულ სოციალურ ჯგუფებში ამა თუ იმ ენობრივი თავისებურებების მიმართებებსა და სოციალურ ცვლადებზე საუბარია შუა საუკუნეების არაბი გრამატიკოსების შრომებშიც (Y. al-Rojaie).

თანამედროვე საუდის არაბეთის სოციოლინგვისტური სიტუაცია რთულ სურათს ქმნის. ისტორიულად არაბული სამყაროსთვის დამახასიათებელია დიგლოსია და დიალექტური დიფერენციაცია. როგორც ცნობილია, არაარაბი ემიგრანტები ცალკე ენობრივ ანკლავებს წარმოადგენენ (B. Ingham). თანამედროვე ეტაპზე განათლების უპრეცედენტო გავრცელება, მოდერნიზაციისა და ურბანიზაციის პროცესები, კონტაქტები და მიგრაციის პროცესები ექსტრალინგვისტურ ფაქტორებია, რომლებიც გავლენას ახდენენ ენობრივი ვარიაციების მოდელეზსა და ცვლებებზე.

B. Ingham-ისა და H. Palva-ს შემოთავაზებული კლასიფიკაციის მიხედვით არაბეთის ნახევარკუნძულის დიალექტები 4 ძირითად ჯგუფს ქმნის:

1. ჩრდილო-აღმოსავლური დიალექტები: ნაჯდის არაბული, რომელიც წარმოდგენილია ‘Aniza-სა და Šammār-ის ტომების მეტყველებით და სამ ძირითად ქვეჯგუფს ქმნის: ‘Anazī (აქ ასევე ერთიანდება ქუვეითის, ბაჰრეინისა (სუნიტები) და ყურის დიალექტები), Šammār-ი ასევე მოიცავს გარკვეულ ბედუინურ დიალექტებს ერაყში; სირიულ-მესოპოტამიური ბედუინური (მათ შორის, ჩრდ. ისრაელისა და იორდანის ბედუინური და Dawāğra (სინაის ჩრდილოეთ სანაპიროზე) დიალექტები.

2. სამხრეთ(-დასავლური): იემენი, ჰადრამავთი და ადენი, შიიტების მეტყველება ბაჰარნა ბაჰრეინში.

3. ჰიჯაზი (დასავლეთ არაბული): ურბანული და ბედუინური დიალექტები ჰიჯაზსა და თიჰამაში.

4. ჩრდილო-დასავლური დიალექტები, რომლსაც H. Palva ცალკე ჯგუფად განიხილავს. (K. Versteegh).

არაბულ დიალექტოლოგიაში საუდის არაბეთის დიალექტები კლასიფიცირებულია ორი, გეოგრაფიული და ტომობრივი ნიშნის მიხედვით. ისტორიულად ტრაიბალიზმი იდენტობის ფორმა იყო ბედუინ მოსახლეობაში, თუმცა საუდის არაბეთის სამეფოს დაარსების შემდეგ ეს ტენდენცია შეიცვალა და ტომობრივ იდენტობას რეგიონული ჩაენაცვლა. სოციალური ნიშნით არაბული დიალექტების დაყოფას საფუძვლად უდევს ცხოვრების მომთაბარეობრივი და ბინადრული წესი. შესაბამისად, გამოიყოფა ბედუინური (badawī) და ბინადრული (ḥadārī) დიალექტები. ლინგვისტური მახასიათებლებს ძირითადად ფონოლოგიური და ფონეტიკური მოვლენები, უფრო იშვიათად მორფოლოგიური მახასიათებლებიც განსაზღვრავს. ბინადრული დიალექტები წარმოდგენილია ურბანული, ქალაქისა და სოფლის მეტყველებით.

საუდის არაბეთის ლინგვისტური სურათი კომპლექსური და მრავალფეროვანია. დიალექტური ვარიაციების სიმრავლე და ამ ვარიაციებს შორის კონტაქტი სამეტყველო ჯგუფებს შორის ურთიერთგაგების პრობლემას წარმოქმნის.

ეგვიპტის სოციოლინგვისტური სიტუაციის შესწავლის კვალობაზე M. Badawī არაბულ კონტინუუმში 5 დონეს გამოჰყოფს:

1. *fushā at-turāt* - კლასილური არაბული (გამოიყენება ყურანის რეჩიტაციისას)
2. *fushā al-‘aṣr* - თანამედროვე სალიტერატურო ენა (თანამედროვე სტანდარტ-ენა, რომელიც მწერლობასა და ფორმალურ სიტუაციებში გამოიყენება)
3. *‘ammiyyat al-mutaqqafīn* - განათლებული მოსახლეობის ფორმალური სასაუბრო ენა
4. *‘ammiyyat al-mutanawwirīn* - განათლებული მოსახლეობის არაფორმალური სამეტყველო ენა
5. *‘ammiyyat al-‘ummiyyīn* – განათლების არმქონე პირთა მეტყველება

M. Badawī-ს შემოთავაზებული სისტემა / კლასიფიკაციის პრინციპი შეიძლება გავრცელდეს სხვა არაბული ქვეყნების მაგალითზეც, თუმცა სოციოლინგვისტური სიტუაცია გაცილებით უფრო რთულ სურათს იძლევა თანამედროვე ეტაპზე. Ch. Ferguson-ის მოდელის დიქტომიის, H და L დონეების / ვარიაციების უარყოფის (K. Versteegh) მუხედავად, ამ შემთქვევაშიც ერთგვარი სქემატურობა გვაქვს. კოდ(ებ)ის გადართვისა (Code Switching) და ენობრივი კონტაქტების კვალობაზე თავს იჩენს მატრიცულ და ჩერთულ იდიომებს შორის ასიმეტრია.

არაბულ სამყაროში სტანდარტ-არაბული (SA) ყოველდღიური, საყოფაცხოვრებო მოხმარების ენა არ არის. არაფორმალურ სიტუაციაში SA გვხვდება კოდის შერევის ან ციტირების დროს. შეიძლება ითქვას, რომ საუდის არაბეთში მოსახლეობის კონტაქტი SA-სთან ადრეული ასაკიდან იწყება: ტელევიზია, რელიგიური ქადაგებები (განსაკუთრებით პარასკევს), სკოლა, მედია. ამ ვითარებაშიც ყოველთვის გვაქვს სტანდარტ-ენისა და დიალექტის დიფერენცია, რის შედეგადაც ვიღებთ კიდევ ერთ ვარიაციას: შერეული / საშუალო (Middle Variety). სურათი ამითაც არ სრულდება. ლოკალური დიალექტი გამოიყენება ყოველდღიულ ცხოვრებაში, არაფორმალურ სიტუაციაში. განსაკუთრებით, სხვა რეგიონის ახალგაზრდების მეტყველებისთვის დამახასიათებელია დედაქალაქის, ერ-რიადის არაბულის (ნაჯდის დიალექტის) ვარიანტი კოდების შერევის ან ე. წ. „თეთრი დიალექტის“ გამოყენებით. ნაჯდის სხვა რაიონების ახალგაზრდები ხშირად მიმართავენ ერ-რიადის მეტყველებას, მაგ. კასიმის მეტყველებაც ნაჯდის დიალექტს მიეკუთვნება და მათ შორის მრავალი საერთო ლინგვისტური თავისებურებაა (B. Alkhamees). დედაქალაქის დიალექტის ფლობის დონეს სხვადასხვა ფაქტორი განსაზღვრავს, რომელთა შორის მნიშვნელოვან როლს სოციალური ქსელები ასრულებს. თვალშისაცემია ერ-რიადის არაბულის გამოყენება „ჩატებში“. თანამედროვე ეტაპზე თავისუფლად შეიძლება სხვადასხვა რეგიონის არაბული დიალექტების მოსმენა (ეს განსაკუთრებით ახალგაზრდების მეტყველებას ეხება), მათ შორის გარკვეულ რაიონებში დღემდე არსებული / შენარჩუნებული ტომობრივი დიალექტებისა. ნაჯდის ქალაქებში მცხოვრებთა მოსახლეობის გვერდით სკოლებში განათლებას იღებენ, მუშაობენ და ცხოვრობენ ბედუნი არაბები. აღსანიშნავია, რომ მათ კონტაქტი აქვთ სხვა ქვეყნიდან სამუშაოდ მასიურად ჩამოსულ არაბებთან: იემენის, ეგვიპტის, ლევანტის, სუდანისა და სხვა არაბულ დიალექტებთან. ჩრდ. ნაჯდის, კასიმის რეგიონის მოსახლეობა სოციალური მედიისა და ტელევიზიის საშუალებით შეხებაში მოდის ყურის არაბულთან (ქუვეითის დიალექტი). აღსანიშნავია ინგლისურის ფართო გავრცელება, რომელიც რიგ სფეროში (მედიცინა,

კომპიუტერული მეცნიერებები, მათემატიკა...) უმაღლესი განათლების მიღების ერთდარეო საშუალებაა.

სტანდარტ-ენა ახალგაზრდებისთვის არ წარმოადგენს საკომუნიკაციო საშუალებას სოციალურ ქსელებში. ისმის კითხვა, ენის რა ვარიაცია / ფორმა გამოიყენება ამ შემთხვევაში. შიდა დიალექტური კონტაქტების კვალობაზე განვითარებული ენობრივი ცვლილებები წარმოდგენილია al-Essa-ს სტატიაში „When Najd Meets Hijazi: Dialect Contact in Jedda” (2009),⁶ რომელშიც ნაჯდიდან ჯიდაში ემიგრირებული რესპოდენტის მეტყველება განხილული აფრიკატების *ts* (< *k*) და *dz* (< *g*) (კასიმისა და ჰაილის რეგიონები) ცვლილების ჭრილში. კვლევამ აჩვენა, რომ ნაჯდიდან ჰუჯაში გადასული აღარ წარმოთქვამს აფრიკატებს (B. Alkhamees, A. al-Essa). შდრ. არაბ. $k > ts > k$ და $g > dz > g$.

B. Alkhamees-ი აღნიშნავს, რომ კვლევებში ძირითადად ყურადღება გამახვილებულია დიალექტში მომხდარ პერმანენტულ ცვლილებებზე და შედარებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა კონკრეტული სიტუაციიდან მომდინარე (სხვა დიალექტთან შეხება / კონტაქტი) დროებითი კორექციებისა და ცვლილებების ანალიზს (B. Alkhamees).

„თეთრი დიალექტი“: სოცილინგვისტური თვალსაზრისი. რას ნიშნავს „თეთრი დიალექტი“? არაბული სოციალური მედიის ზოგიერთ პლათმორმაზე ტერმინი „თეთრი დიალექტი“ მეცნიერული თვალსაზრისით უარყოფილია.⁷ თუმცა, ადგილობრივი მოსახლეობა ასე უწოდებს ენის ვარიაციას, მეტყველების სპეციფიკურ ფორმას, რომელშიც თავს იყრის ორი ან მეტი დიალექტისა და სალიტერატურო არაბულის (სტანდარტ-ენა) მონაცემები, ინგლისური ტერმინები და ახალგაზრდების მეტყველებისთვის დამახასიათებელი ნიშნები, სიტყვათშეთანხმებები (სლენგი). სად და როდის გამოიყენება „თეთრი დიალექტი“?

„თეთრი დიალექტის“ სფეროებია მასობრივი საინფარმოციო საშუალებები, განსაკუთრებით ტელევიზია (ინერვიუები, პასუხები მკითხველებსა და მაცურებლებს, სიმღერები) სოციალური ქსელები, ონლაინ ფორუმები და ა. შ. არსებითად საქმე გვაქვს არაბული დიალექტებისა და ახალგაზრდული სლენგის ნარევთან / ვარიაციასთან. „თეთრი დიალექტი“ არის მეტყველების ფორმა / მეთოდი, რომელსაც მოსაუბრე მიმართავს, როდესაც თვლის, რომ ლოკალური დიალექტი მსმენელთან საკომუნიკაციოდ შეუფერებელია.

ლინგვისტური თვალსაზრისით ტერმინი „თეთრი დიალექტი“ არ მიემართება რომელიმე კონკრეტულ დიალექტს, რეგიონს ან სოციალურ ფენას და არ წარმოადგენს გაზიარებულ ერთიან ენობრივ ფორმას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, „თეთრი დიალექტი“ ნაკლებად სტრუქტურირებული ფენომენია.

რატომ „თეთრი“?

არაბულენოვან სივრცეში / კულტურაში თეთრი ერთდროულად დადებითი და უარყოფითი კონოტაციისა, მაგ.:

galbu ʾabyad - ‘გულკეთილი’ (მისი გული თეთრია);

ʿeyno bēʿda - ბრმა (მისი თვალი თეთრია)

მაშასადამე, თეთრით აღინიშნება მეტყველების ფორმა, რომელიც არ მიეკუთვნება რომელიმე კონკრეტულ დიალექტს და რომლის იდენტიფიცირებაც არ ხდება ამ თვალსაზრისით.

შეიძლება ვუწოდოთ თუ არა საუდის არაბეთის კოინეს „თეთრი დიალექტი“?

⁶ A. al-Essa. 2009. When Najd Meet Hijazi: Dialect Contact in Jedda”. // A. al-Wer, R. de Jong (eds.). *Arabic Dialectology. In honour of Clive Holes on the occasion of his sixtieth birthday*: Leiden: Brill. 201-222

⁷ <https://web.archive.org/web/20201209052124/https://www.alrakoba.net/585732/اللهجة-البيضاء/>

ადგილობრივი მოსახლეობა ასე უწოდებს მას, იმიტომ რომ დაცლილია აქცენტისგან და სტიგმატიზირებული ენობრივი თავისებურებებისგან (Y. al-Rojaie). ახალგაზრდის მიერ „თეთრი დიალექტის“ გამოყენება დამოკიდებულია სიტუაციაზე, აქედან გამომდინარე, ის შეიძლება განვიხილოთ როგორც არასტაბილური რეგისტრი (სიტუაციური ენობრივი ვარიაცია), რომელიც სამ ფაქტორს: დელოკალიზაციას, პრესტიჟულობასა და დიფუზიას ეფუძნება.

ცხადია, „თეთრი დიალექტის“ ფენომენის გასარკვევად არსებითია არაბული ენის სოციოლინგვისტური სიტუაციის განხილვა. დიგლოსია, კოდების შერევა / შეცვლა. ვარირება ნიადაგს უქმნის, წარმოშობს არასტრუქტურირებულ რეგისტრს.

B. Alkhamees-ი მიხედვით, კასიმის რეგიონის ახალგაზრდების „თეთრი დიალექტის“ შესწავლის დროს რესპოდენტები აღნიშნავენ, რომ ისინი მეტყველების ამ ფორმას /რეგისტრს მიმართავენ იმ შემთხვევაში, როდესაც კასიმის დიალექტი მეტადელოკალურია და SA მეტადელოკალური (B. Alkhamees).

ლინგვისტური თვალსაზრისით „თეთრი დიალექტში“ დაცული არ არის გადაკვეთის ხაზები იდიომებს / კოდებს შორის. პრიორიტეტი დამოკიდებულია მოსაუბრის არჩევანსა და კონკრეტულ სიტუაციაზე.

განვიხილოთ B. Alkhamees-ის კვლევაში მოცემული ორი მაგალითი:

(1) *mū masʾalat dawāfiʿ bas kānat il-waḍʿifet marra marmūqa*

‘მოტივაციის საკითხი არ არის, საამუშაო ძალიან პრესტიჟული იყო.’

mū - უარყოფის ნაწილაკი (ერ-რიადის მეტყველება); *masʾalat dawāfiʿ* - *al-ʿidāfa* კონსტრუქცია (სტანდარტ-ენა SA); *bas kānat* - კავშირი და ზმნა (ნეიტრალური); *il-waḍʿifet* - არსებითი სახელი (ერ-რიადის მეტყველება და SA), *marra* - ზმნიზედა (ერ-რიადის მეტყველება); *marmūqa* - მიმღეობა (SA)

(2) *dī il-mabādiʿ tabita(h) wa sʿamida(h) mā taqbal at-taḡīr.*

‘ეს პრონციპები მყარია, სტაბილური და არ ექვემდებარება ცვლილებებს.’

dī - ჩვენებითი ნაცვალსახელი (კასიმის არაბული); *il-mabādiʿ tabita(h) wa sʿamida(h)* - შეთანხმებული საზღვრულ-მსაზღვრელი (SA); *mā* - უარყოფა (ერ-რიადისა და კასიმის მეტყველება) *taqbal at-taḡīr* - ზმნა და მასდარი (SA).

დასკვნა. თანამედროვე საუდის არაბეთის სოციოლინგვისტური სიტუაცია და დიალექტური მოიზაიკურობა, გარკვეული ენობრივი რეგისტრების / ვარიაციების წარმოშობი ექსტრალინგვისტური ფაქტორები ქმნის ზედიალექტური ან და, უფრო ზუსტად, დიალექტთაშორის საშუალო / მედიატორ რეგისტრს. ეს არის ე. წ. „თეთრი დიალექტი“, რომლის მოხმარებაც სიტუაციასა და მოსაუბრის არჩევანზეა დამოკიდებული და არასტაბილური ენობრივი, სოციოლინგვისტური ფენომენს წარმოადგენს, რომელშიც გადაკვეთის ხაზები იდიომებს / კოდებს შორის განსაზღვრული არ არის. საქმე გვაქვს, არაბულის ერთ-ერთ კომბინირებულ და არასტრუქტურირებულ რეგისტრთან, რომლის ფუნქცია არაბებს შორის კომუნიკაციის გამარტივებაა.

ლიტერატურა:

სილაგაძე ა., ეჯიბაძე ნ. (2017). დიგლოსია: არაბული სპეციფიკა. თსუ გამომცემლობა. თბილისი

Alkhamees B. (2023). The “white Dialect” of young Arabic speakers from Qassim (Saudi Arabia). Published by LOT (Netherlands Graduate School of Linguistics).

al-Essa A. (2009): When Najd Meet Hijazi: Dialect Contact in Jedda”. // A. al-Wer, R. de Jong (eds.). *Arabic Dialectology. In honour of Clive Holes on the occasion of his sixtieth birthday*: Leiden: Brill. 201-222

Ingham B. (1994). *Najdi Arabic: Central Arabian*. Benjamins: Amsterdam

Palva H. (1991): Is there a North West Arabian Dialect Group? // in Martin Forstner (ed.), *Festgabe für Hans-Rudolf Singer*, Lang. Frankfurt am Main. Pp. 151-166

al-Rojaie Y. (2020): The emergence of a national koine in Saudi Arabia: A perceptual dialectology account. // R. Bassiouney and K. Walters (eds.), *The Routledge Handbook of Arabic and Identity*. Milton Park: Routledge. 26–50.

Versteegh K. (2014). *The Arabic Language*. Edinburgh University Press.

Zviad Tskhvediani

Akaki Tsereteli State University

zviad.tskhvediani@atsu.edu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.61>

The Sociolinguistic Situation in Saudi Arabia: The “Wight Dialect”

Dialect contact and code switching is one of the most vitally important issues in Arabic sociolinguistics. In modern Saudi Arabia, some extralinguistic factors lead to the formation of the intermediate register of the language/dialect which is shaped by switching several several codes (standard language, dialect/s). Due to the development and availability of social media/networks the speech of the youth is characterized by certain corrections that find their expression in the so-called “white dialects” as well as complex sociolinguistic situation and dialect mosaic.

The present paper the linguistic phenomenon referred to as “white dialects” is discussed in the context of sociolinguistic situation.

Key words: „The wight dialect“, Saudi Arabia